

Η Υποβοηθούμενη αναπαραγωγή στην Ορθόδοξη θεώρηση και η ταφική διαχείριση των νεκρών εμβρύων και των γονιμοποιημένων ωαρίων

Πρωτ. Νικολάου Κούτκα

*Msc. Bioethics Τμήματος Ιατρικής, Ιατρικής Σχολής Δ.Π.Θ.
Υποψ. Διδάκτορας Τμήματος Ιατρικής, Ιατρικής Σχολής Δ.Π.Θ.*

Στην Παλαιά Διαθήκη και συγκεκριμένα στο βιβλίο της Γένεσης απαντώνται δύο χωρία τα οποία είναι απλά στην ερμηνεία τους. Η σκεπτόμενη ανάγνωση της Γένεσης δίνει πολλές αφητηρίες συλλογισμού προς εύρεση απαντήσεων σε ερωτήματα που αναφέρονται παράλληλα με την ανάπτυξη των μεθόδων της τεχνικής υποβοήθησης. Η περαιτέρω στοχαστικά ερμηνευτική προσέγγισή τους, εκτός από τον προβληματισμό του σήμερα σε θέματα ηθικής σχέσης του ζεύγους και την εννοούμενη κάθετη απαγόρευση του συγκεκριμένου τρόπου ζωής, μπορεί να χαρακτηριστεί ως η πρώτη προσπάθεια του ανθρώπου, πάντοτε με τα δεδομένα εκείνης της εποχής, να επινοήσει έναν εναλλακτικό τρόπο της αναπαραγωγής του μετά τη διαπιστωμένη υπογονιμότητά του.

Στο δέκατο έκτο (16) κεφάλαιο και στους πρώτους δύο στίχους αναφέρεται το ζεύγος του Άβραμ, μετέπειτα Αβραάμ, και της Σάρας, με το πρόβλημα αδυναμίας τεκνοποίησης. Το πρόβλημα λύνεται όταν η Σάρα τού προτείνει να αποκτήσει ο Άβραμ παιδί με τη δούλη τους, την Άγαρ¹.

Στη Γένεση πάλι στο τριακοστό (30) κεφάλαιο, στους τέσσερις (4) πρώτους στίχους η Ραχήλ σύζυγος του Ιακώβ, βλέποντας ότι αδυνατεί να συλλάβει, προτείνει στον Ιακώβ να τεκνοποιήσει με τη δούλη της Βαλλά².

Και στις δύο περιπτώσεις οι διηγήσεις κλείνουν με την κατ' αντιστοιχία επιτυχή τεκνοποίηση. Στη Γένεση και γενικά στην Παλαιά Διαθήκη ο Δημιουργός Θεός συμμετέχει

¹ Γεν. 16,1-2.: «Σάρα δὲ γυνὴ Ἄβραμ οὐκ ἔτικτεν αὐτῷ. ἦν δὲ αὐτῇ παιδίσκη Αἰγυπτία, ἣ ὄνομα Ἄγαρ. Εἶπε δὲ Σάρα πρὸς Ἄβραμ· ἰδοὺ συνέκλεισέ με Κύριος τοῦ μὴ τίκτειν· εἴσελθε οὖν πρὸς τὴν παιδίσκην μου, ἵνα τεκνοποιήσωμαι ἐξ αὐτῆς. ὑπήκουσε δὲ Ἄβραμ τῆς φωνῆς Σάρας».

² Γεν. 30,1-5.: «Ἰδοῦσα δὲ Ῥαχὴλ ὅτι οὐ τέτοκε τῷ Ἰακώβ, καὶ ἐζήλωσε Ῥαχὴλ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς καὶ εἶπε τῷ Ἰακώβ· δός μοι τέκνα· εἰ δὲ μὴ, τελευτήσω ἐγώ. Θυματῶθεις δὲ Ἰακώβ τῇ Ῥαχὴλ εἶπεν αὐτῇ· μὴ ἀντὶ Θεοῦ ἐγώ εἰμι, ὃς ἐστέρησέ σε καρπὸν κοιλίας; Εἶπε δὲ Ῥαχὴλ τῷ Ἰακώβ· ἰδοὺ ἡ παιδίσκη μου Βαλλὰ· εἴσελθε πρὸς αὐτήν, καὶ τέξεται ἐπὶ τῶν γονάτων μου, καὶ τεκνοποιήσωμαι κάθ' ἑξ αὐτῆς, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ Βαλλὰν τὴν παιδίσκην αὐτῆς αὐτῷ γυναῖκα· καὶ εἰσῆλθε πρὸς αὐτήν Ἰακώβ».

πολύ ενεργά στη ζωή των εξιστορουμένων προσώπων. Οργίζεται, συνομιλεί και, όταν η παρέκκλιση από την εντολή του είναι σοβαρή, αδίστακτα τιμωρεί. Στις δύο όμως αυτές περιπτώσεις δεν υπάρχει κάποια παρεμβατική ενέργεια του Θεού απέναντι στα δύο ζεύγη. Φυσικά ο Θεός δεν ευλογεί την πορνεία ή τη μοιχεία κι αυτό είναι πασιφανές σε όλη την Αγία Γραφή. Από την «απουσία» όμως αυτή ίσως προεικονίζεται η «κατ' οίκονομίαν», με θεολογικούς όρους, παραχώρηση στα συγκεκριμένα ζεύγη να διαιωνισθούν, ώστε αργότερα από το γενεαλογικό δένδρο τους να γεννηθεί ο Χριστός. Όπως και να έχει όμως, και μόνο με ιατρική προσέγγιση, ο τρόπος εξασφάλισης απογόνων αυτών των δύο ζευγών, είναι μια μορφή υποβοηθούμενης αναπαραγωγής και παρένθετης μητρότητας³.

Οι στίχοι οκτώ (8) έως δέκα (10) του τριακοστού ογδού (38) κεφαλαίου του ίδιου βιβλίου περιγράφουν την ιστορία του Αυνάν, γιού του Ιούδα. Αφού ο Θεός θανάτωσε τον Ήρ αδελφό του Αυνάν, ο πατέρας τους, Ιούδας, είπε στον Αυνάν να πάρει γυναίκα του τη γυναίκα του αδερφού του και να τεκνοποιήσει μαζί της. Εκείνος όμως ενώ υπάκουσε «*ὅταν εἰσῆρχετο πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἐξέχεεν ἐπὶ τὴν γῆν τοῦ μὴ δοῦναι σπέρμα [...]*». Στον επόμενο στίχο ο Θεός κρίνει την πράξη του πονηρή και τον θανατώνει⁴. Από το συγκεκριμένο χωρίο εξάγεται μία πρώτη θεώρηση σε σχέση με την τύχη των πλεοναζόντων *in vitro* γονιμοποιημένων ωαρίων. Ο Θεός στάθηκε απέναντι στην πράξη του Αυνάν. Δεν συμφώνησε στη σκόπιμη καταστροφή του γενετικού του υλικού. Είναι εφικτή λοιπόν η άποψη, ότι αυτό το χωρίο αποτελεί θεολογική ένδειξη, ότι το πλεόνασμα των εμβρύων που λαμβάνεται με *in vitro* γονιμοποίηση θα πρέπει να χρησιμοποιείται παρά να οδηγείται στην καταστροφή⁵.

Σε συνάφεια με τους παραπάνω στίχους του τριακοστού ογδού κεφαλαίου (38) της Γένεσης τίθεται ο δέκατος έβδομος (17) στίχος του δέκατου έβδομου (17) κεφαλαίου των Παροιμιών, ενός συμβουλευτικού παιδαγωγικού βιβλίου της Παλαιάς Διαθήκης: «*εἰς πάντα καιρὸν φίλος ὑπαρχέτω σοι, ἀδελφοὶ δὲ ἐν ἀνάγκαις χρήσιμοι ἔστωσαν· τούτου γὰρ χάριν γεννῶνται*»⁶. Η κριτική ερμηνευτική του στίχου επιτρέπει τη θετική στάση σχετικά με τα επιλεγμένα *in vitro* ιστοσυμβατά έμβρυα, στην περίπτωση που στην οικογένεια ένα παιδί

³ M. Leabu, *Christianity and bioethics. Searching arguments for stem cell research in Genesis*, Journal for the Study of Religions and Ideologies, vol. 11, issue 31, Spring 2012, σ.76-7.

⁴ Γεν. 38,8-10.: «*Ἐἶπε δὲ Ἰούδας τῷ Αὐνάν· εἴσελθε πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ σου καὶ ἐπιγάμβρευσαι αὐτήν καὶ ἀνάστησον σπέρμα τῷ ἀδελφῷ σου. Γνοὺς δὲ Αὐνάν ὅτι οὐκ αὐτῷ ἔσται τὸ σπέρμα, ἐγένετο ὅταν εἰσῆρχετο πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἐξέχεεν ἐπὶ τὴν γῆν τοῦ μὴ δοῦναι σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ. Πονηρὸν δὲ ἐφάνη ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἐποίησε τοῦτο, καὶ ἐθανάτωσε καὶ τοῦτον*».

⁵ M. Leabu, *ό.π.*, σ.76-7.

⁶ Πρμ. 17,17.

εμφανίσει μίας μορφής γενετική ανωμαλία. Το παιδί που γεννιέται με τα βλαστοκύτταρά του γίνεται ο σωτήρας του αδερφού του, savior sibling.

Θα ήταν καλό σε επιγραμματική μορφή να παρουσιαστούν οι απόψεις της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας και άλλων θρησκειών σχετικά με τα έμβρυα και κατ' επέκταση τις τεχνικές της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής.

Η ισχύουσα θέση της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας είναι αυτή που διακήρυξε το 1869 μ.Χ. ο πάπας Πίος ο ένατος (9). Δεν τίθεται διάκριση ανάμεσα στις πρώιμες και στις ώριμες αμβλώσεις. Όλες είναι φόνος. Το έμβρυο είναι άνθρωπος από τη στιγμή του ζυγωτού⁷.

Στον Ιουδαϊσμό το έμβρυο λογίζεται αναπόσπαστο μέρος του γυναικείου σώματος και όχι ανεξάρτητο πρόσωπο. Τις πρώτες σαράντα (40) μέρες της σύλληψης είναι «απλό υγρό», χωρίς υπόσταση ή ψυχή. Καταστρέφεται χωρίς να παραβιάζεται ο Ιουδαϊκός νόμος⁸.

Το Ισλάμ αποδέχεται την έρευνα στα πλεονάζοντα έμβρυα της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής γιατί έτσι αυξάνεται η γνώση, «ilm». Απαγορεύονται αυστηρά οι επεμβατικές μέθοδοι για την αλλαγή των κληρονομικών χαρακτηριστικών όπως και η επιλογή φύλου⁹.

Με την εμφάνιση της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής δημοσιεύτηκαν πολλά άρθρα και βιβλία που υποστήριζαν ότι η ατεκνία πρέπει να θεωρείται από το χριστιανό ως η εκφρασμένη βούληση του θείου θελήματος. Ως μοναδική λύση στο πρόβλημα προαγόταν η άνευ αντίρρησης υπακοή στην εκφρασμένη διά του «γέροντος» θεϊκή επιθυμία χωρίς να ληφθούν υπόψη οι πρώτοι οκτώ στίχοι του τριακοστού όγδοου (38) κεφαλαίου της Σοφίας Σειράχ στην Παλαιά Διαθήκη: «*Τίμα ἰατρὸν πρὸς τὰς χρείας αὐτοῦ τιμαῖς αὐτοῦ, καὶ γὰρ αὐτὸν ἔκτισε Κύριος· παρὰ γὰρ Ὑψίστου ἐστὶν ἴασις, καὶ παρὰ βασιλέως λήψεται δόμα. ἐπιστήμη ἰατροῦ ἀνυψώσει κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἔναντι μεγιστάνων θαυμασθήσεται. Κύριος ἔκτισεν ἐκ γῆς φάρμακα, καὶ ἀνὴρ φρόνιμος οὐ προσοχθεῖ αὐτοῖς. οὐκ ἀπὸ ζύλου ἐγλυκάνθη ὕδωρ εἰς τὸ γνωσθῆναι τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ; καὶ αὐτὸς ἔδωκεν ἀνθρώποις ἐπιστήμην ἐνδοξάζεσθαι ἐν τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ· ἐν αὐτοῖς ἐθεράπευσε καὶ ἦρε τὸν πόνον αὐτοῦ, μυρεψὸς ἐν τούτοις ποιήσει μεῖγμα, καὶ οὐ μὴ συντελέσῃ ἔργα αὐτοῦ, καὶ εἰρήνη παρ' αὐτοῦ ἐστὶν ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς*»¹⁰.

⁷ B. Waters, R. Cole-Turner, *The God and the Embryo*, Religious voices on stem cells and cloning, Washington D.C, 2003, σ. 197-201.

⁸ S. J. Fasouliotis, J.G. Schenker, *Preimplantation genetic diagnosis principle and ethics*, Hum. Reprod, 1998, τ.13, σ.2238-2245.

⁹ G.L. Serour, M.A. Aboulghar, R.T. Mansour, *Bioethics in medically assisted conception in Muslim word*, Assist. Reprod. Genet., 1995, τ.12, σ.559-565.

¹⁰ Σειρ. 38, 1-8.

Η στάση απέναντι στην υποβοηθούμενη αναπαραγωγή οφείλει να είναι κριτικά θετική. Όταν η αξία του ανθρωπίνου προσώπου διασφαλίζεται και τα *in vitro* έμβρυα δεν καταστρέφονται ή δεν γίνονται είδος πειραματισμού, τότε η τεχνική αναπαραγωγή εκλαμβάνεται θετικά. Τα ιατρικά δεδομένα μελετώνται ενδελεχώς και το ζεύγος αποφασίζει τη προσφυγή ή μή στη διαδικασία χωρίς παρεμβολές τρίτων.

Ταφική διαχείριση των νεκρών εμβρύων και των γονιμοποιημένων ωαρίων

Στη σύγχρονη πραγματικότητα με τις συνεχείς νέες αλματώδεις επιτυχίες της εν γένει τεχνολογίας, οι αναφορές για την έννοια και την αξία του ανθρωπίνου προσώπου έχουν περιοριστεί σε μερικές γραμμές ενός προλόγου στην ανακάλυψη κάποιας εφαρμογής άνεσης ή λύσης σε ένα πρόβλημα καθημερινής φύσης ή ιατρικό. Η συμβολή είναι αναμφισβήτητα μεγάλη όταν η ανακάλυψη υπόσχεται θεραπεία. Όμως το αναμφίβολα «λυτρωτικό» δεν είναι μόνον ό,τι συμβάλλει στην ανακούφιση, τη θεραπεία ή τη βελτίωση της ζωής, αλλά αυτό που χαρακτηρίζεται ως ευεργετικά «σωστικό» στο διφυή άνθρωπο.

Η διάσταση της έννοιας του προσώπου είναι μια κατάκτηση που επιτεύχθηκε όταν το Ορθόδοξο δόγμα συμπορεύτηκε με το βίωμα. Στην αρχαία Ελλάδα ο όρος πρόσωπο, έκτος του φυσικού προσώπου, δηλώνει το προσωπίο, το ρόλο δηλαδή που υποδύεται στο θεατρικό δρώμενο ο ηθοποιός χωρίς οντολογικό περιεχόμενο.

Ο αρχαιοελληνικός κόσμος ποτισμένος με την Αριστοτελική φιλοσοφία έβλεπε τα ανθρώπινα πάθη ως βιολογικά στοιχεία της ανθρώπινης φύσης. Η ύπαρξής τους ήταν πέρα και πριν από συγκεκριμένο χρόνο και χώρο. Καθένας τα έφερε και ήταν ζήτημα χρόνου και καταστάσεων να ενεργοποιηθούν. Ο άνθρωπος δεν είχε ικανή ξεχωριστή προσωπικότητα να επιδιώκει υπέρβαση των παθών του. Επομένως ο Αριστοτελικός άνθρωπος πέρα από τη φυσική ελευθερία δεν είχε την οντολογική ελευθερία επιλογών ενός ιδιαίτερου ανθρωπίνου προσώπου. Η φύση του ανθρώπου εμπειρείχε ταυτισμένους τους όρους «ουσία» και «υπόσταση» χωρίς ειδοποιό διαφορά μεταξύ τους. Η κοινή ανθρώπινη «ουσία» διέπει όλο το ανθρώπινο γένος. Η προσωπική υπόσταση ήταν μηδενική αφού κατ' αναγκασμόν έφερε και εκδήλωνε τα προαιώνια πάθη κάποια χρονική στιγμή. Όσο κι αν ήταν ελεύθερος στην πολιτική ή κοινωνική του ζωή, εντούτοις ήταν δεσμευμένος στην αδήριτη πραγματικότητα των παθών του.

Με αφορμή τις Τριαδολογικές έριδες του τετάρτου (4) αιώνα μ.Χ., και δεδομένης της βιβλικής διδασκαλίας για την εκ του μη όντος δημιουργία, ο μέγας Βασίλειος αναπτύσσει τη

σκέψη του, αντίθετη στη μέχρι τότε κρατούσα φιλοσοφία της εσωτερικής αναγκαιότητας των πάντων, διαχωρίζοντας την ουσία από την υπόσταση. Όπως στην Αγία Τριάδα υπάρχει η κοινή Θεία Ουσία, απρόσιτη για το κάθε κτιστό δημιούργημα και τα Τρία Πρόσωπα – Υποστάσεις με τις τρεις (3) διακριτές ασύγγητες ιδιαιτερότητές τους, τις ενέργειες των οποίων ο κτιστός κόσμος μπορεί να κοινωνεί, έτσι συμβαίνει και σε όσα ο Θεός δημιούργησε. Στην ουσία τους προσδίδεται το γενικό μέρος, η φύση ενός είδους, απρόσιτη στα άλλα είδη. Στην υπόστασή τους αναφέρεται το ειδικό μέρος του είδους, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ενός μεμονωμένου του κάθε είδους, όπου τα άλλα είδη γίνονται κοινωνοί αυτών. Αυτήν τη συγκεκριμένη υπόσταση στον άνθρωπο ονοματοδότησε «πρόσωπο», αφού έχει οντολογικά χαρακτηριστικά. Όλα τα όντα, σε αντίθεση με την Πλατωνική θεωρία των Ιδεών, προέρχονται από το μηδέν. Είναι προϊόντα της αγάπης και της ελευθερίας της Δημιουργικής Τριάδος. Αυτά τα δύο χαρακτηριστικά της δημιουργικής πράξης, η αγάπη και η ελευθερία, μεταδόθηκαν στον άνθρωπο ο οποίος έχει πλέον τη δυναμική να πορεύεται με ελευθερία προς το καλό ή προς το κακό. Επειδή η κτιστή φύση δημιουργήθηκε από την πλήρη ανυπαρξία, αυτομάτως καθίσταται τρεπτή, σε αντίθεση με την άκτιστη φύση της Θεότητας. Ο κάθε άνθρωπος είναι μια υπόσταση τρεπτή, ελεύθερη από αναγκαιότητες, να αλλοιωθεί θετικά ή αρνητικά. Δεν προσδιορίζεται από κάποια ανάγκη, αλλά προσδιορίζει ο ίδιος την προσωπικότητά του. Σ' αυτή την τρεπτότητα και τη δυνατότητα «αλλοιώσεως» και «αντιστροφής» στηρίζεται η ελευθερία του προσώπου. Ο τρόπος της υπάρξεώς του είναι ο καθοριστικός παράγοντας προσδιορισμού της ουσίας του και όχι το αντίστροφο. Το αν θα αυτοκαταστραφεί ή αν θα ολοκληρωθεί με την εσχατολογική προοπτική, εξαρτάται από τις επιλογές του ίδιου ως ελεύθερο πρόσωπο¹¹.

Οι ανθρωπολογικές συνέπειες της διδασκαλίας του μεγάλου Βασιλείου θεμελιώνουν την αρχή της αυτονομίας και την αρχή της αξιοπρέπειας του κάθε ανθρώπου. Από την πρώτη στιγμή της σύλληψης, υπάρχει ανθρώπινο πρόσωπο στα κύτταρά του, στο γενετικό υλικό του, στη μορφολογία και στη φυσιολογία του¹². Είναι ένα πρόσωπο με χρονική αρχή το ζυγώτη, είτε με φυσικό τρόπο είτε με *in vitro* σύλληψη, αλλά χωρίς τέλος. Δημιουργήθηκε με την προοπτική να ενωθεί «εν κοινωνία» εσχατολογικά με το Δημιουργό του¹³. Είναι μια σύνθετη οντότητα αποτελούμενη από τη ψυχή και το σώμα. Στη γονιμοποίηση η ψυχή άμεσα συνιστά το πνευματικό κομμάτι εντάσσοντας τον άνθρωπο στον πνευματικό κόσμο με το σώμα στον

¹¹ Ι. Καραβιδόπουλος, *Προσωπείο και πρόσωπο κατά τους τρεις Ιεράρχες*, Θεσσαλονίκη 1979, σ. 19-26.

¹² Ειδική Συνοδική Επιτροπή Βιοηθικής, Βασικές θέσεις επί της ηθικής υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, (<http://www.ecclesia.gr/greek/holysynod/committees/bioethics/k0006.htm>), ημ/νία ανάκτησης 27/01/2018.

¹³ Γεν. 1,26.: «καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν,[...]».

υλικό¹⁴. Καθένας αντιμετωπίζεται ως ον προορισμένο για την αιωνιότητα με δυνατότητα έκφρασης της ελευθερίας του χωρίς αυτή να καταστρατηγείται σε καμία περίπτωση¹⁵.

Αυτή η ανθρώπινη υπόσταση δεν λογίζεται ως απλή υπαρκτική μονάδα ενός συνόλου αλλά ως αυτοδιάθετο πρόσωπο μίας κοινωνίας προσώπων. Ο άνθρωπος ξεχωριστά προσλαμβάνει αξία όχι μέσα στη δική του αποκλειστική εγωκεντρική σφαίρα, ατομοκεντρικά, αλλά μέσα στη δυναμική σχέση της κοινωνίας με τους υπόλοιπους ανθρώπους, προσωποκεντρικά, και κατ' επέκταση με όλη τη γύρω από αυτόν δημιουργία.

Παρόλες όμως τις θεολογικές προσεγγίσεις στην εννοιολογική αξία του ανθρωπίνου προσώπου που η Ορθόδοξη θεολογία αποφαινεται, το νομικό πλαίσιο όπως περιγράφηκε διεξοδικά, και παρόλη την πρόταση της Ελληνικής Επιτροπής Βιοηθικής για τα νεκρά έμβρυα και εμβρυικούς ιστούς με ηλικία κύησης κατώτερης των εκατόν ογδόντα (180) ημερών, δεν παρέχει το δικαίωμα της οποιασ ταφικής περιποίησης - διαχείρισης σε αυτά. Στην περίπτωση που υπάρξει θνησιγενές έμβρυο, έκτου (6) μήνα κύησης, τότε μόνο εκδίδεται Ληξιαρχική πράξη θανάτου και υφίσταται αιτία ταφικής διαχείρισης του εμβρύου η οποία όμως εναπόκειται στη διάθεση των γεννητόρων του.

Η ιατρική επιστήμη έχοντας κέντρο της τον άνθρωπο, του σώματος και της λογικής συμπεριφορικής αντίληψης, διέπεται από κανόνες της ιατρικής τέχνης και της δεοντολογίας με σκοπό την έρευνα, την πρόληψη και τελικό ζητούμενο τη θεραπεία του. Η νομική επιστήμη με αντικείμενό της την εφαρμογή του δικαίου στους ανθρώπους, ερμηνεύει διατάξεις κανόνων και ρυθμίσεις, συστηματικά εναρμονισμένες μεταξύ τους, με ισχύ σε ορισμένη κοινωνία, τόπο και χρόνο, ώστε η εφαρμογή τους να καθιστά εύρυθμες τις σχέσεις των μελών της κοινωνίας. Η χριστιανική ορθόδοξη θεολογία, ερμηνεύοντας τον αποκαλυπτικό τρόπο εμφάνισης της Αγίας Τριάδος στον κτιστό άνθρωπο, προάγει τον ορθό τρόπο ζωής του ώστε αυτός να καταξιωθεί της θείας μέθεξης. Ο άνθρωπος πέρα από σωματική οντότητα του παρόντος είναι και πνευματική οντολογική ύπαρξη με αναφορά στο Δημιουργό του. Προσδίδοντάς του την ιδιότητα του προσώπου με εσχατολογικές διαστάσεις δεν θεωρείται στατική ύπαρξη αλλά δυναμική. Με χρονική αρχή τη γέννησή του ξεκινά μία δυναμική πορεία η οποία, ακόμη κι

¹⁴ Αρχιμ. Θ. Μανώλης, *Η έρευνα σε σχέση με τον άνθρωπο. Απαγορεύσεις και ηθικοί προβληματισμοί*. Σημειώσεις στο πλαίσιο του ΠΜΣ «Βιοηθική». Αλεξανδρούπολη 2016, σ.12.

¹⁵ Γ. Κοΐου, *Βιοηθική*, Συνοδικά Κείμενα Ορθ. Εκκλησιών, Κέντρο Βιοϊατρικής Ηθικής και Δεοντολογίας, εκδόσεις Σταμούλη Α.Ε, Αθήνα 2007, σελ.25.

όταν στη σωματική του διάσταση επέλθει ο θάνατος, δεν σταματά αλλά πορεύεται διαρκώς προς την κατά χάριν ομοίωσή του με την Τριαδική Θεότητα.

Σε κάθε στάδιο της ανθρώπινης ζωής βρίσκεται η εικόνα του Θεού και η προοπτική της τελειώσής της. Η αξία της ανθρώπινης υπόστασης συνίσταται στην προοπτική του ζυγώτη να γίνει κατά χάριν θεός και εμπεριέχεται στο έμβρυο, γεννημένο ή νεκρό. Επομένως νεκρός άνθρωπος λογίζεται ο άνθρωπος του κάθε χρονικού σταδίου, αφού από τη σύλληψή του είναι αυτοτελές πρόσωπο. Δικαιούται αναγνώρισης και τιμής, ακόμη και της ταφικής.

Δυστυχώς, ενώ η περί του ανθρώπινου προσώπου είναι πλέον μία κατασταλαγμένη και σαφής στη διατύπωσή της διδασκαλία, ενώ έχει επηρεάσει πολλά φιλοσοφικά ρεύματα και κινήσεις ισότητας ανεξαρτήτως φυλετικής καταγωγής, μέχρι ακόμη και τις αρχές της σύγχρονης Βιοηθικής στην ιατρική πράξη για την ελευθερία του ασθενούς, ως πρόσωπο, να επιλέγει τη θεραπεία του, εντούτοις στην ορθόδοξη εκκλησία δεν έχει γίνει ακόμη αντιληπτό το εύρος και οι απεριόριστες διαστάσεις αυτής της μοναδικής στη σύλληψή της διδασκαλίας.

Στον ελληνικό χώρο εδώ και πολλές δεκαετίες με αφορμή την ελεύθερη προσφυγή στην εκούσια παύση της κύησης και τη διαμάχη των θέσεων της πίστης με τις πολιτειακές θέσεις, έχει δημοσιευτεί απεριόριστος αριθμός θεολογικών κειμένων που υπερασπίζονται τα δικαιώματα του αγέννητου βρέφους. Δεν συναντάται όμως κανένα άρθρο, ούτε κάποια τοποθέτηση της επίσημης ελληνικής ορθόδοξης εκκλησίας που να θέτει το ζήτημα της ταφής των θνησιγενών και των εν γένει εμβρύων ή εμβρυικών ιστών, ως αυτοτελών προσώπων στα οποία αρμόζουν όλες οι νεκρικές τιμές, όπως ακριβώς στα γεννημένα ανθρώπινα πρόσωπα.

Στο λειτουργικό βιβλίο του «Ευχολογίου» όπου είναι συγκεντρωμένες ακολουθίες και ευχές για το εκκλησιαστικό πλήρωμα, συναντάται ευχή «εις γυναίκα όταν αποβάληται»¹⁶. Η ευχή αφορά τη γυναίκα για την ακούσια ή εκούσια αποβολή του εμβρύου. Εντούτοις δεν έχει καταγραφεί η συγγραφή μίας νεκρώσιμης ακολουθίας, ευχής, ούτε επίσης έχει προταθεί στις αρμόδιες υπηρεσίες ένας νέος - ειδικός τρόπος ταφής, για τα έμβρυα ακούσιων ή εκούσιων αποβολών, των εμβρυικών ιστών μετά των ερευνητικών διαδικασιών σε αυτά και των απορριφθέντων γονιμοποιημένων ωαρίων της δέκατης τέταρτης (14) ημέρας λόγω χρωμοσωμικών ανωμαλιών ή απλής απόφασης των γεννητόρων τους.

Εν κατακλείδι, η αξία του ανθρώπου ως πρόσωπο άρχεται στη σύλληψή του και τον συνοδεύει σε όλη την πορεία του, μικρή, μερικών ημερών στο σκοτάδι της μήτρας, ή μεγάλη,

¹⁶ Ευχολόγιον το Μέγα, Εκδ. Μιχ. Ι. Σαλίβερου, Αθήναι 1927, σ.98.

στο βαθύ γήρας στο φως του ήλιου. Η αξία πρέπει να συνοδεύει το πρόσωπο ακόμη και στη μοναχική οδό της κατοικίας ανάπαυσής του. Η θεολογική άποψη συνάδει με την αντίληψη ότι η «εκ του τάφου» ανάσταση των νεκρών είναι δικαίωμα και των εμβρύων.